

noll27

AKTUELLT MAGASIN OM BIBLIOTEKSFRÅGOR
FRÅN KULTUR I VÄST

Nationella minoriteter

JUDISKA BIBLIOTEKET

Ett bibliotek fyllt av minnen

11

ROMSKT KULTURCENRUM

Ett centrum för ett bättre liv

20

noll27.se

Mångfalden som alltid var

Foto: Ivana Pickova

Itider av VM i ishockey och fotboll är bilden av Sverige och svenskheten extra stark, men det är en bild som är djupt ohistorisk. Sverige har aldrig varit landet där det bara levde svenskar som talade svenska.

I traumat efter kungarikets klyvning 1809 efter det förlorade kriget mot Tsar-Ryssland, växte en svensk nationalism fram liksom runt om i Europa i spåren av Napoleonkrigens brutala framfart. Nu började man fråga sig ”vilka är vi till skillnad från de andra?”. Idéer om nationell samhörighet blev allt starkare. Nationalism är uttryck för osäkerhet och rotlöshet.

Europas stater var inga demokratier eller nationer före 1809. De var kungariket eller liknande. Kungen hade inte skapat sitt rike utifrån språk- eller kulturgränser. Därför var de flesta kungariket runt om i Europa flerspråkiga och mångkulturella - så också i kungariket Sverige.

En modern statsbildning Sverige fick vi egentligen inte förrän med riksbyggaren Gustav Vasa på 1500-talet. Det är också först då man kan börja tala om ett svenskt språk. Men, svenska var inte alls det enda språk som talades av invånarna i kungariket Sverige.

Dagens Sverige är inte heller den självklara arvtagaren till Gustav Vasas Sverige. Dagens Finland är det likaså. Dagens geografiska stater Finland och Sverige utgjorde gemensamt kungariket Sverige. Ett Sverige som successivt genom krigiska erövringar och kolonialism växte från den tidiga kärnan runt Mälardalen över Åland till Åboland och Nyland. I Sveriges nordligaste delar, där svenskan bredde ut sig med Gustav Vasas kolonisering, där talade man sedan gammalt finska och samiska. Stockholm har alltid också haft finsktalande invånare – huvudstad i ett rike där svenska och finska var de två stora språken. I Bergslagens finnbygder har det talats finska fram till för hundra år sedan. Och modern arkeologi visar att den samiska utbredningen sträckte sig till landskapen norr om Mälaren.

Romer och resande har i månghundraårigt utanförskap runt om i Sverige haft sina språk. Den tidiga judiska närvaron från 1600-talet var flerspråkig med inslag av jiddisch. Från slutet av 1700-talet var judisk närvaro etablerad i Stockholm, Göteborg, Norrköping och Karlskrona. Sveriges nationella minoritetspolitik, som riksdagen över parti- och blockgränser beslutade 1999, bygger således på att Sveriges nationella minoriteter – judar, romer, samer, sverigefinnar och torne-dalingar – är Sveriges historiska nationella minoriteter, vilka alltid funnits i det vi idag kallar Sverige. Likaså har de nationella minoritetsspråken – finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska – en lång historisk närvaro i Sverige. På sina håll längre än svenskan.

Sverige är således inte landet där alla, eller åtminstone nästan alla, bakåt i tiden haft svenska som sitt språk. Sverige var flerspråkigt, vilket var det naturliga runt om i Europas kungariket. Idéer om det svenska och svenskhett växte fram ur det trauma som uppstod i den halva av det forna kungariket som återstod sedan Ryssland tagit den bit som kom att bli dagens Finland.

Begreppet svensk uppfattar många idag som ett adjektiv av ordet Sverige. I själva verket är det ett adjektiv av ordet svenska, som härrör från den del av befolkningen i kungariket Sverige som hade just svenska som sitt språk. De som sedan urminnes tider levt och verkat i Sverige har dock inte alls bara varit svenskar, även om de senare varit fler än de som haft annat språk och kultur som sina. Men, de har alla samma historiska hemortsrätt till landet Sverige. Sverige var alltid mångfald.

LENNART RHODIN

Regeringens särskilda utredare av en starkt minoritetspolitik

Foto: Ewa Ljungdahl

Innehåll Nr 2 | 2018

Mångfalden som alltid var

Lennart Rohdin om ett flerspråkigt Sverige

2

De nationella minoriteterna och folkbiblioteken

Ny rapport från Kungliga biblioteket

5

Många sätt att vara människa på

Handfast rapport från Regionbibliotek Stockholm

7

Ett utkast.....

Om nationella minoriteter i utkastet till en nationell biblioteksstrategi

8

Ger stöd till språken i Sverige

Språkrådet arbetar för att stärka minoritetsspråken

9

Kartläggning ska ge tips

Hon kartlägger bibliotekens arbete med nationella minoriteter

10

Ett bibliotek fyllt av minnen

Judiska biblioteket för både fördjupning och förströelse

11

En dold skatt för samisk kultur

Samiska bibliotek – ett nav för samisk kultur och språk

14

Guektiengieline tjielte – tvåspråkig kommun

Sydsamisk samordnare som gjort avtryck i Åre kommun

16

Ett kulturcentrum för ett bättre liv

Sveriges enda kulturcentrum för och om romer

20

Integrerat bibliotek

Finlandsinstitutets bibliotek främjar sverigefinsk kultur

22

Profilen Bengt Pohjanen

Möt författaren som satt meänkieli på pränt

24

Borås tar höjd för de finska frågorna

Prisat finskt förvaltningsområde

28

Om jag hade ett bibliotek

Sarah Scheller skriver om ett bibliotek som visar vägen till medmänsklighet

31

noll27

BIBLIOTEKSMAGASIN NOLL27 GES UT AV KULTUR I VÄST SOM ÄR EN FÖRVALTNING INOM VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN. NOLL27 SKA FRÄMJA BIBLIOTEKSUTVECKLING GENOM ATT GE KUNSKAP, INSPIRERA, PROBLEMATISERA SAMT SKAPA DIALOG OCH DEBATT KRING BIBLIOTEK OCH AKTUELLA BIBLIOTEKSFRÅGOR. NAMNET NOLL27 HAR EN LÄNK TILL KLASSIFIKATIONSSYSTEMET DEWEY DÄR KODEN 0.27 ÄR KODEN FÖR ALLMÄNNA BIBLIOTEK, ARKIV OCH INFORMATIONSCENTRUM.

KONTAKT

NOLL27
KULTUR I VÄST
405 44 GÖTEBORG
TEL: 031-333 51 00
REDAKTIONEN@NOLL27.SE

WEBBPLATS

NOLL27.SE

ANSVARIG UTGIVARE REDAKTÖRER

HELÉN ANDERSSON
HELÉN ANDERSSON
ELISABETH EKSTRÖM
EVELINA WESTERGREN

REDAKTIONSRÅD

BIBLIOTEKSGRUPPEN,
KULTUR I VÄST

ART DIRECTOR & GRAFISK FORM

KERSTIN STRÖMBERG

OMSLAG/FOTO

PHOTOSPIN.COM/
MINABIBLIOTEK.SE

INLEDNINGSBILD

EWA LJUNGDAHL,
STIFTELSEN GAALTIJE

TRYCK

CELA GRAFISKA
ISSN-NUMMER 2002-4649

ADRESSÄNDRING PRENUMERATION

NOLL27.SE
PRENUMERATION@NOLL27.SE

De nationella minoriteterna och folkbiblioteken

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Tack vare lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, har Sveriges fem nationella minoriteter sedan 1 januari 2010 stärkta rättigheter och möjligheter. Minoriteterna garanteras ett grundlagsskydd och offentliga myndigheter är skyldiga att synliggöra dem i sin verksamhet. Hittills visar flera undersökningar att synliggörandet är väldigt ojämnt i olika kommuner, och att många bibliotek saknar kunskaper kring bland annat bibliotekslagens koppling till minoritetspolitiken.

Kungliga biblioteket, KB, har under 2017 genomfört en kartläggning av folkbibliotekens verksamheter kring nationella minoriteter, och under våren släppte de sin rapport Biblioteken och de nationella biblioteksspråken – en lägesbeskrivning. I sommar kommer Regionbibliotek Stockholm med en kompletterande rapport kring bibliotekens arbete inom samma område. Noll27 har träffat dem båda för att prata om rapporterna och om folkbibliotekens arbete med och för våra nationella minoriteter.

– Läser man båda rapporterna har man ett rätt juste kit att börja med, säger Elisabet Rundqvist, handläggare, KB.

Kunskapslucka

Elisabet Rundqvist menar att det finns en jättestor kunskapslucka på biblioteken och att biblioteken behöver mer kunskap om det minoritetspolitiska området för att bättre förstå bibliotekslagens avsikter. Enligt bibliotekslagens paragraf 5 ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska. Men, menar Elisabet Rundqvist, det är redan här det blir rörigt för en del bibliotek att få ihop verksamheterna.

– Många uppfattar det som att det är ett och samma uppdrag, att det handlar om allt som inte är på svenska språket. Man har inte greppat att det är två olika områden med två olika syften och slutmål, och i många biblioteksplaner blandar man ihop nyanlända med nationella minoriteter. Två helt olika saker där det ena handlar om integration och kulturell förståelse, det andra om att värna och revitalisera.

Foto: photospin.com

Luddig lag

Förutom bibliotekslagen finns flera andra lagar att förhålla sig till i frågan om nationella minoriteter. Lagar som tillsammans ger en bättre förståelse av minoritetspolitiken och som tillsammans talar om att både stödja och

främja, och om att bevara och om att utveckla.

– Men om man inte har satt saken i ett större sammanhang och läst språkagen eller lagen om nationella minoriteter och

Samråd KBs rapport Biblioteken och de nationella biblioteksspråken – en lägesbeskrivning, innehåller inga förslag. Tanken är att den ska fungera som en färdriktning i bibliotekens arbete med dessa grupper.

– Men vad biblioteket än väljer att göra, tycker vi det behöver göras i ett fördjupat samråd med de nationella minoritetsgrupperna, säger Elisabeth Rundqvist.

satt dessa i relation till sin egen biblioteksplan, förstår man inte heller vitsen med uppdraget och vet inte vad man ska göra, säger Elisabet Rundqvist som tycker att bibliotekslagen är svårtolkad och luddigt skriven gällande de nationella minoriteterna.

– Bara bibliotekslagen för sig själv förklarar inte alls poängen med minoritetspolitiken. Till exempel försvinner hela språkrevitaliseringen om man inte läser de andra två lagarna bredvid bibliotekslagen. Och det är vad som har hänt på biblioteken. Det är för komplicerat att gå in i flera lagstiftningar och plocka ut det som är relevant.

Utvecklingsområde

I KBs rapport pekas tre tydliga utvecklingsområden ut där biblioteken skulle kunna bli bättre och samtidigt följa bibliotekslagen. Det handlar om att synliggöra de nationella minoriteterna och minoritetsspråken oavsett efterfrågan, om att samverka mer kring medier och aktiviteter, och om att prioritera barnen.

– En av våra tydligaste slutsatser är att biblioteken måste börja jobba med minoritetsgrupperna även om det inte finns någon efterfrågan. Biblioteken kan inte vänta på att grupperna ska knacka på, för det kommer inte att hända, säger Elisabet Rundqvist.

Det finns en svårighet i att gruppen nationella minoriteter inte är en homogen grupp, men här menar Elisabet Rundqvist att biblioteket helt enkelt får titta på vilka som bor i lokalsamhället.

– Det är jätteviktigt att alltid börja i ett samråd i den mån det går att identifiera gruppen på orten. Är det svårt att hitta gruppen, kanske man ändå får börja med att synliggöra. Det handlar inte om mängden litteratur på hyllorna, utan att det faktiskt finns något att visa upp och att kulturen får synas.

Syns den kanske de här personerna identifierar sig själv. Och samtidigt ökar kunskap och förståelse för de nationella minoriteterna i samhället.

– Och är det något man ska satsa på som ett första steg, så är det barnverksamhet på minoritetsspråken.

Noder

Ytterligare en tydlig slutsats i KBs rapport är behovet av centrala kunskapsnoder. Centrala kunskapscenter för varje minoritetsspråk som tillhandahåller ett nationellt grundutbud av media och som omvärldsbevakar och har koll på bokutgivning. För, menar Elisabeth Rundqvist, det är inte bara ett litet utbud som gör det svårt för biblioteket att förvärva. Lagen om offentlig upphandling, LOU, gör det också svårt för kommuner att själv komplettera med medier utanför ramavtal.

– KB har varit i kontakt med specialbiblioteken där flera av dem är intresserade av ett sådant uppdrag. Med statlig finansiering förstås, säger Elisabet Rundqvist lite försiktigt eftersom den nationella biblioteksstrategin jobbar med frågan och inte avslöjat sina förslag än.

Att biblioteken generellt inte uppfyller lagparagrafens intentioner kan, enligt Elisabet Rundqvist, inte alltid bara skyllas på biblioteken. Alla kommuner har enligt grundskyddet ett visst ansvar, men när det inte fungerar har biblioteket heller inget att falla tillbaka på.

– Hade kommunerna fungerat bättre hade det ju funnits en kommunal struktur för samråd med de här grupperna. Jag tycker att bibliotekscheferna ska ta lagstiftningen till sin kommun och berätta om kommunens och bibliotekets ansvar, att de måste få till ett fungerande samråd.

– Och det tror jag är lättare nu när KBs rapport finns. ■

Många sätt att vara människa på

TEXT: HELÉN ANDERSSON

Regionbibliotek Stockholm har under hösten gjort besök på folkbibliotek i Stockholms län där en av diskussionsfrågorna handlade om arbetet med och för nationella minoriteter och minoritetsspråken på biblioteken.

– Vi märkte tydligt att vi måste göra något och nu har det bland annat landat i ett kompetenskit och i en rapport som kommer under sommaren, säger Cecilia Brisander, utvecklingsledare Regionbibliotek Stockholm.

Under våren 2014 fördjupade sig Cecilia Brisander i området kring bibliotekens arbete med nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Arbetet resulterade i skriften Förstudie om nationella minoriteter och bibliotek, en förstudie som bland annat konstaterade att biblioteken måste öka sin förståelse för att kunna jobba strategiskt med de nationella minoritetsgrupperna. Sedan dess har arbetsområdet varit vilande på regionbiblioteket i Stockholm, men som alltså fick en ny skjuts när de besökte folkbiblioteken i länet.

– Jag kan konstatera att det hänt ganska mycket sedan 2014. Det finns en ökad medvetenhet och det är tydligt att folkbiblioteken vill göra något, men att de inte vet hur eller

med vad, säger Cecilia Brisander.

Den reviderade rapporten är, till skillnad mot KBs rapport, en mer handfast rapport med goda exempel och omvärldsbevakning. På ett pedagogiskt sätt förklarar den lagstiftningen och varför det är viktigt med biblioteken som arena för målgruppen.

– Visionen med rapporten är att medarbetare som arbetar med området ska bli nyfikna och vilja sätta igång, eller att vidareutveckla befintlig verksamhet, säger Cecilia Brisander.

Folkbildningsuppdrag

Inför revideringen av förstudien skickades en enkät ut till representanter för de olika nationella minoritetsgrupperna där svaren gjorde det tydligt vilken roll de vill att biblioteken ska ha.

– De flesta önskade verkligen att biblioteken ska vara en arena för att synliggöra nationella minoriteter. Och det är ett folkbildningsuppdrag som biblioteken kanske inte i första hand har tänkt på. I de flesta fall tänker de på att tillgodose och tillgängliggöra litteratur, säger Cecilia Brisander. Och, fortsätter hon, det kan ta tid att lära sig tänka på behov och inte bara på hyllornas innehåll.

Liksom i KBs rapport betonar Regionbibliotek Stockholms reviderade rapport vikten av att arbeta proaktivt och i samråd med de nationella minoritetsgrupperna. För att

Illustration: minabibliotek.se

komma i kontakt med ortens grupper och få en bild över hur det ser ut, föreslår Cecilia Brisander att till exempel ta kontakt med ortens skola och föreningsliv.

– Sedan får man se upp med att de olika minoriteterna har olika status.

Kompetenskit

Under regionbibliotekets turné till folkbiblioteken i Stockholms län, blev det tydligt att det finns en stor kunskapslucka kring de nationella minoriteterna; Vilka är de, Vilka är behoven, Hur ser lagstiftningen ut. Och precis som Elisabeth Rundqvist på KB kunde konstatera, är Regionbibliotek Stockholms erfarenhet att många bibliotek säger att de inte har någon efterfrågan på medier på minoritetsspråken, att det finns ett litet utbud av litteratur och att det lilla som finns är svårt att hitta.

– Att ha ett kompetenskit kom upp som en idé att följa upp vårt besök på biblioteken. Det blev så tydligt att det finns ett behov av att lyfta fram de nationella minoriteterna och att biblioteket kan vara en arena för detta, säger Cecilia Brisander. Kompetenskittet består av några sidor med in-

formation om nationella minoriteter och minoritetsspråken, bibliotekens uppdrag och tips på vad biblioteken kan göra. Tanken var att göra något enkelt så att all personal på biblioteket ska få viss kännedom.

– Ett sätt att presentera hur man kan jobba på ett enkelt sätt helt enkelt, tillägger Cecilia Brisander.

– För, säger hon, jag tycker generellt att det finns en rädsla att göra fel på biblioteken. Det handlar om att det är svårt att veta var man ska börja och hur man ska göra. Men det viktigaste är att göra något. Utgå från bibliotekets kontext och behov och våga prova. ■

fakta

noll27

Regionbibliotek Stockholms reviderade rapport kommer under sommaren.

Kompetenskittet finns på Regionbibliotek Stockholms webbplats.

Ett utkast...

Under produktionstiden av det här numret av noll27 har ett första utkast till en nationell biblioteksstrategi presenterats. Kapitlet som handlar om nationella minoriteter konstaterar bland annat att biblioteken brister i följsamhet till de lagar och förordningar som finns på området, att samråd och annan dialog med grupperna inte sker i tillräcklig omfattning och att biblioteken saknar ett samlat ansvar från en central instans som kan stödja dem i medieförsörjning, kompetensutveckling och annat som uppmärksammar minoritetsgruppernas frågor.

Strategin lägger stort fokus på samverkan på flera plan, och ansvaret för samverkan mellan bibliotek ska fördelas på lokal-, regional- och nationell nivå. Nationalbiblioteket föreslås ansvara för en länecentral som

bland annat ska ge stöd till inköp och stå för medieförsörjning via fjärrlån. Länecentralen ska också tillsammans med särskilt utpekade resursbibliotek för nationella minoriteter erbjuda konsultativa insatser och andra kompetenshöjande åtgärder.

Strategin föreslår att minoritetsspråkens bibliotek bör få nationell biblioteksstatus och ha bibliotekarieresurser.

fakta

noll27

I utkastet nämns Samernas bibliotek, Judiska biblioteket, Finlandsinstitutets bibliotek, Nordkalottbiblioteket och biblioteket vid Romska kulturcentret i Malmö som de resursbibliotek som föreslås få nationell biblioteksstatus. Utkastet Från ord till handling ska nu ut på remissrunda. I mars 2019 ska det slutliga förslaget lämnas till regeringen.

Ger stöd till språken i Sverige

TEXT: ELISABETH EKSTRÖM

Den som förr talade samiska eller finska i skolan riskerade att bli straffad. Följden blev att många växte upp utan tillgång till sitt eget språk. Nu jobbar Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen för att de nationella minoritetsspråken ska stärkas.

– De nationella minoritetsspråken är en del av Sveriges kulturarv, säger Anna Gezelius, samordnare i minoritetsspråk på Språkrådet.

I På Språkrådet arbetar sex språkvårdare fördelade på minoritetsspråken finska, meänkieli, romani och jiddisch. Samiskan har myndigheten Sametinget ansvar för. Bland annat håller språkvårdarna koll på språkens utveckling och nya ord inom till exempel teknik och vetenskap. Här jobbar Språkrådet med referensgrupper inom de olika språken.

– I språk där man jobbar med skogsbruk och renskötsel kanske det saknas ord som beskriver till exempel myndighetsförvaltning, därför får man skapa ord. Det är något vi kan hjälpa till med via våra referensgrupper, säger Anna Gezelius som i sin roll som samordnare har ett nära samarbete med språkvårdarna.

Anna Gezelius är också handläggare av ett bidrag som Institutet för språk och folkminnen delar ut varje år. Bidraget är på 3,5 miljoner kronor och ges till föreningar och organisationer som jobbar för att revitalisera de nationella minoritetsspråken.

– Det är väldigt många som söker bidrag för att ordna inlärningsmetoden språkbad, skriva ordlistor, arrangera kurser och träffar.

Ordlistor

Språkrådet jobbar också mycket med ordlistor. Både med enkla listor innehållande ord och meningar som till exempel används inom vården för att hjälpa patienter och vårdtagare med konkreta frågor, och med större listor inom områden som socialförsäkring och arbetsmarknad. De arbetar också med specialiserade ordlistor för tolkar som innehåller samhällsord, juridiska och medicinska ord, ord om arbetsmarknad och socialförsäkring. Vem som helst kan också ringa eller mejla Språkrådet och ställa frågor om språk, även om svenskan.

– Vi har också ansvar för en större serie lexikon som heter Lexin. Det är ordböcker som vänder sig till invandrare, där man får ett bra vokabulär och det finns exempelmeningar, säger Anna Gezelius. ■

fakta

noll27

Språkrådet ansvarar för språkvården i Sverige och är Sveriges officiella organ för språkvård och språkpolitik. Språkrådets viktigaste uppgift är att vara ett stöd för de som ska använda eller har frågor om svenska, finska, jiddisch, romska och svenskt teckenspråk. Två villkor måste uppfyllas för att språket ska få ställning som nationellt minoritetsspråk och det ska vara ett språk och inte en dialekt. Det ska ha talats kontinuerligt i Sverige i minst tre generationer eller ungefär hundra år. I praktiken finns också ett tredje villkor, nämligen att språkets talare själva önskar att språket ska få ställning som nationellt minoritetsspråk.

Källa: Institutet för språk och folkminnen

Kartläggning ska ge tips

TEXT: EVELINA WESTERGRÉN

Bibliotekens arbete med nationella minoriteter i Västra Götalandsregionen ska kartläggas för att hitta bra exempel.

– Det huvudsakliga syftet är att lyfta frågorna så att de blir aktuella, säger Mia-Marika Andin, bibliotekskon-sulent på Kultur i Väst.

För att göra kartläggningen kommer Mia-Marika Andin att fokusera på de sex kommuner i Västra Götalandsregionen som är finska förvaltningsområden och där ta reda på hur de jobbar med nationella minoriteter på biblioteken.

– Jag har valt ut de finska förvaltningskommunerna av den anledningen att det finns undersökningar som visar att jobbar man med en minoritet, så har man relativt bra koll på den minoritetslagstiftning som rör alla minoriteter.

I utredningsarbetet kommer Mia-Marika Andin att träffa förvaltningsområdenas samordnare i kommunerna, intervjua bibliotekarier som är ansvariga för mångspråksarbetet eller nationella minoriteter, och besöka biblioteken. Men hon kommer också att se över styrdokument och webbsidor för att få en bild av hur frågan prioriteras och synliggörs.

– Bibliotekslagen listar ju nationella minoriteter som första prioriterade målgruppen, och av egen erfarenhet och baserat på tidigare undersökningar, har biblioteken lite dålig koll på hur man ska jobba med de här målgrupperna. Men också vilken skillnad det är på att arbeta med mångspråk och att arbeta med nationella minoriteter.

– Så jag tänker att istället för att komma med pekpin-nar på det som inte är bra, vill jag lyfta fram exempel som in-spirerar kring hur man skulle kunna arbeta med nationella minoriteter, säger hon.

Frågan om nationella minoriteter är just nu aktuell på många sätt. Förra året blev en utredning om hur minoritets-politiken i Sverige fungerar klar, och under våren presenterade Kungliga Biblioteket, KB, sin undersökning om hur biblioteken arbetar med nationella minoriteter. Mia-Marika Andin hoppas därför att hennes kartläggning kan bli en för-stärkning i arbetet på biblioteken med nationella minoriteter i Västra Götalandsregionen, och att den ska kunna ge tips och råd för hur minoritetsarbetet på bibliotek kan bedrivas.

– Men jag hoppas också att rapporten ska bli ett underlag för mig att se vilken typ av fortbildningsinsatser vi ska kunna bidra med från Kultur i Väst, och att biblioteken på ett enkelt sätt kan se att här missar vi nog något och vad som behöver göras. ■

fakta

noll27

Sex kommuner i Västra Götalandsregionen är finska förvaltningsområden: Borås, Trollhättan, Skövde, Göteborg, Mariestad och Uddevalla.

Ett bibliotek fyllt av minnen

TEXT OCH BILD: HELEN ANDERSSON

Judiska biblioteket i Stockholm har hittills till stor del varit forskningsinriktat och funnits i lokaler under synagogan på Wahrendorffsgatan. Från och med juni kommer det också att finnas ett mer tillgängligt och öppet bibliotek i Bajit, huset för judisk utbildning och kultur.

– Biblioteket på Bajit kommer att ha en annan typ av verksamhet och innehålla sådant som har ett brett allmänintresse kring judisk kultur i Sverige, säger Malin Norrby, verksamhetsutvecklare och ansvarig för biblioteket, judiska församlingen i Stockholm.

När noll27 i april besöker det judiska biblioteket under synagogan är det fyllt av flyttkartonger i en organiserad röra. På kartongerna står det tydligt skrivet med hyllsignum och rubrik vad de innehåller som till exempel 13:8 koscher plus kokböcker och 9:9 Talmud kartong nr 4.

– Hittills har 80 kartonger packats och totalt ska vi flytta 10 000 volymer. Jag tänker både fördjupning och förströelse när jag packar. Det här är inget teologiskt bibliotek, men det finns en del teologisk litteratur som får komma med till Bajit eftersom det är en del av det judiska minnet och den judiska kulturen. Men vi kommer framförallt att flytta skönlitteratur, film och musik, säger Malin Norrby.

Forskningsbibliotek

Trots flyttkaos är det gamla biblioteket under synagogan behagliga rum med vitkalkade valv och varm belysning. I

de två inre rummen är kaoset något mindre och bokhyllorna fortfarande fyllda av en hel del böcker. För trots flytten är det cirka 15 000 volymer som får stanna och som får fortsätta fungera som ett forskningsbibliotek för de specialintresserade.

– Kvar finns sådant som är oersättligt, de mer specialiserade samlingarna, säger Malin Norrby och berättar att en stor del av bibliotekets samlingar är starkt präglade av den samtida judiska historien, av andra världskriget och förintelsen med många ögonvittnesskildringar skrivna av överlevare.

Bland bibliotekets unika samling finns också Europas största samling av både skönlitterär och vetenskaplig litteratur skriven på jiddisch, en uppmärksammas donerad samling av rabbinen Marcus Ehrenpreis om framförallt den tidiga sionistiska rörelsen, och äldre antisemitiskt material i forskningssyfte.

– Nazisterna ville inte bara utplåna judarna, de vill också utplåna minnet av dem. Därför plundrades många judiska bibliotek, och att det finns kvar ett intakt judiskt bibliotek i Sverige är i sig unikt. Vilket ger det här biblioteket en extra dimension gällande att ta hand om och levandegöra den här samlingen, säger Malin Norrby.

Bajit

Bara några kvarter från det gamla biblioteket ligger Bajit där det nya biblioteket ska husa. Bajit är det hebreiska ordet för hus, och det här huset är med sin breda verksamhet av debatter, filmvisningar, föreläsningar och konserter en samlingspunkt och en kulturarena för alla som är intresserad av judisk kultur. Här finns också en idrottssal, för- och grundskola upp till årskurs sex, folkhögskola, koschercafé, koscherbutik

Ljussgård Besökaren till Bajit möts av en stor öppen ljussgård där café, matbutik och bibliotek samsas om den öppna ytan.

skönlitteratur, men också böcker av bland annat Isaac Bashevis Singer och samtida poeter som till exempel svenske Sam Carlquist som väver in judiska uttryck i sin diktning. Jiddisch är ett nationellt minoritetsspråk i Sverige och det är en del av det judiska kulturarvet. Men, säger Malin Norrby, det är inte många som pratar jiddisch längre, och att det i första hand är hebreiska många vill lära sig, inte jiddisch.

– Hebreiska är ett levande språk och många vill lära sig det av det enkla skälet att man någon gång i framtiden kanske vill åka till Israel för att bosätta sig eller för att hälsa på släktingar. Dessutom är det lättare att hitta böcker på hebreiska till biblioteket, fortsätter Malin Norrby. Nyutgivning av skönlitteratur skriven på jiddisch är ytterst begränsad i Sverige. Den stora samlingen av vetenskaplig litteratur på

jiddisch har vi ju kvar på biblioteket på Warendorffsgatan.

Minne, identitet, fördjupning och förströelse

Hittills har det judiska biblioteket i Stockholm varit väldigt forskningsinriktat, men snart är det alltså också ett bibliotek som riktar sig till en intresserad allmänhet. Malin Norrby vill att det judiska biblioteket ska förmedla och nå ut med både den bokliga delen och minnet av den judiska kulturen.

– Jag tänker att det judiska biblioteket ska innehålla både förströelse och fördjupning. I källaren på Warendorffsgatan kan den som vill forska eller fördjupa sin identitet komma, och på biblioteket på Bajit hittar du både förströelsen och fördjupningslitteraturen. ■

fakta

noll27

LITE FAKTA OM SVENSK MINORITETSPOLITIK

De fem erkända minoriteterna i Sverige är judar, romer, samer, som också är ett urfolk, sverigefinnar och tornedalingar. Till minoritetsspråken hör jiddisch, romani chib, samiska, finska och meänkieli.

Den 1 januari 2010 fick Sverige en ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Lagen ger klara direktiv om att främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken, att stärka minoriteternas egenmakt och inflytande, att arbeta mot diskriminering och att leva upp till de åtaganden som Europarådets minoritetskonventioner innebär.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget är sedan 1 januari 2010 huvudansvariga för att samordna och följa upp hur Sveriges minoritetspolitik genomförs i landet.

Länsstyrelsen följer årligen upp kommuner och landstingens arbete genom en enkät där de får svar på frågor om hur de arbetar inom ramen för minoritetslagen och minoritetspolitikens tre delområden; Diskriminering och utsatthet, Språk och kulturell identitet och Inflytande och delaktighet.

En dold skatt för samisk kultur

TEXT OCH BILD: FREDRIK SVEDEMYR

Samernas bibliotek i Jokkmokk är ett viktigt nav för samisk kultur och språk. Samtidigt är det ett bibliotek som står inför stora utmaningar. Inte minst när det gäller att synliggöra biblioteket och skapa samarbeten. Ett arbete som är svårt att driva på en halvtidstjänst. Men det finns hopp om en vitalisering.

På baksidan, en trappa upp i samma byggnad som Sametingets lokalkontor i Jokkmokk och Svenska fjäll- och samemuseet Åjtte, har Samernas bibliotek sina lokaler. Tidigare låg det över gatan i det som är Samernas utbildningscentrum. Men 2003 flyttade biblioteket och är idag en integrerad del av museets bibliotek och arkiv.

– Vi har fortfarande olika kataloger. Men lokalerna är de samma. Åjtte har forskningsdelen och ett fantastiskt arkivmaterial med bland annat lyssningsbara jojk- och talfiler. Samernas bibliotek jobbar mer med skolorna och samisk litteratur för både barn och vuxna. Sedan har vi så klart också museet med alla föremål. Tillsammans är vi väldigt heltäckande när det gäller samisk kultur, säger Birgitta Edeborg som idag har en halvtidstjänst på Samernas bibliotek samt en grundtjänst på halvtid på Åjttes bibliotek.

Hon beskriver biblioteket som en mix av folkbibliotek och specialbibliotek om samisk kultur och samiska förhållanden samt med litteratur på de samiska språken. Biblioteket är även depåbibliotek, där andra bibliotek, Sameskolstyrelsen, sameföreningar och övriga kan låna boklådor för oli-

ka målgrupper upp till ett år. Sametinget är huvudman för biblioteket.

Litteratur från Norge

I Sverige finns det uppskattningsvis mellan 20 000 och 35 000 samer. Att det inte finns en exakt siffra bottnar i en osäkerhet om hur många som har samiskt påbrå och som själva identifierar sig som samer. I Sverige gör man heller ingen folkräkning på etnisk grund och därför är siffrorna något diffusa. Oaktat antalet har det sedan urminnes tider levt samer i ett område som sträcker sig över fyra länder, från Kolahalvön i Ryssland över nordligaste Finland, vidare till

norra Norges kust- och inland samt delar av Sverige från Idre i söder och norrut. Området kallas Sápmi och är inte bara ett geografiskt område, utan även en kulturell och språklig gemenskap. Samtidigt finns det en rad olika varianter av samiska, där den största varianten är nordsamiska. Andra dialekter är sydsamiska, lulesamiska och umesamiska.

– Mycket av den litteratur som vi köper in kommer från Norge och är på nordsamiska. Där har språket en mycket starkare ställning och det finns förlag som ger ut böcker på nordsamiska. Det finns inte lika mycket på de andra dialekterna och är överlag svårt att hitta i Sverige, berättar Birgitta vidare.

Fånga barnens läsning

Sametinget har också i uppdrag att leda det språkliga arbetet. De ger löpande ut rapporter om samiskans ställning som minoritetsspråk. Bland annat efterlyser man en samisk språklag för att ytterligare stärka samernas språkliga rättigheter. I

Behöver näring Samernas bibliotek kan spela en viktig roll för samisk litteratur och kultur. Samtidigt behöver dess potential för det samiska kulturlivet näras och tillåtas växa i ett landskap som sträcker sig över flera gränser, geografiska såväl som kulturella. Bland annat behövs det ökade resurser för att kunna jobba mer med skolorna och en vitaliserad programverksamhet för att synliggöra den samiska litteraturen.

den senaste lägesrapporten från Samiskt språkcentrum, pekar man bland annat på mer samiska i skolorna och att det finns mycket att lära av Norge kring arbetet att lyfta litteratur på minoritetsspråk. Inte minst när det gäller att stimulera läsningen för barn och unga på samiska. Biblioteket har en barnavdelning med en betydande samling barn- och ungdomsböcker. Här finns en viktig roll att förmedla och jobba uppsökande.

– Här finns mycket litteratur samlad och biblioteket kunde vara mer aktivt i att besöka skolor. Men det funkar inte riktigt som det ser ut nu med min halvtidstjänst. Jag hoppas detta är något som kan växa i framtiden, säger Brigitta.

Ett växande intresse

Även om lägesrapporten från Samiskt språkcentrum målar upp en ganska gråskalig bild av den samiska litteraturen i Sverige, ser de samtidigt ett frö till ett växande intresse. Detta tar sig bland annat uttryck i den samiska litteraturföreningens Bågos satsning på att bygga upp ett samiskt litteraturcentrum i Jokkmokk. Att hitta bra samarbetsformer kring den samiska litteraturens utveckling kan vara en viktig uppgift för biblioteket. Inte minst finns det ett behov av att utveckla programverksamheten.

– Vi hade en litteratur- och poesifestival här i Jokkmokk och då hade vi uppläsningar här i biblioteket. Men som det ser ut nu har vi väldigt lite programverksamhet. Vi försöker haka på om det är något speciellt som händer. Ibland är det konferens här i byggnaden och då försöker vi ha bakdörren öppen, säger Brigitta.

Biblioteket har också ett behov av att öka sin synlighet. Enligt en ny rapport från Sametinget, Samernas bibliotek - en dold resurs, är det inte många som känner till biblioteket och alla dess skatter. Under de aktuella öppettiderna är det inte värst många som besöker biblioteket. Det blir mest folk

i trakten som har vägarna förbi.

– Jag hanterar nog mer fjärrlån än besök och jag märker om det är någon aktuell kurs i samisk litteratur. Då brukar det vara många förfrågningar, säger Brigitta, som också försöker hinna med att katalogisera beståndet i Libris för att åtminstone göra samlingarna mer tillgängliga över landet.

Mer resurser och ökad synlighet

Samtidigt försöker hon även scanna av norska förlag och boksajter efter mer samisk litteratur. Just nu försöker hon också hitta fler böcker som mer generellt lyfter frågor kring ursprungsfolk runtom i världen. Få, om ens någon, tvekar kring bibliotekets viktiga roll för lärandet och spridning av samisk litteratur. Enligt rapporten behöver regeringen övergripande ge den samiska biblioteksverksamheten en resursförstärkning för att kunna axla rollen. Det handlar om alltifrån en bokbuss, till att kunna utveckla olika former av samverkan. Bland annat föreslår rapporten ett samarbete med Regionbiblioteket Norrbotten och deras webbsatsning polarbiblo.se. De samiska skolorna har i de flesta fall inga egna skolbibliotek och även om Samernas bibliotek idag är ett depåbibliotek för skolorna och förmedlar samiska läromedel, finns det också ett behov av en utökad samverkan.

Mitt i detta hav av kunskap och samisk kultur sitter idag Brigitta på sin halvtid. Men trots dagens begränsade resurser när hon en förhoppning om en vitalisering av verksamheten.

– Om jag fick önska fritt så skulle jag önska att vi var fler. Minst två tjänster till, men gärna tre. En som kan jobba med skolorna, en som kan jobba med katalogen och en tredje som kan jobba med programverksamhet och utåtriktade aktiviteter. Det är väl ett minimum. Sedan hade jag gärna sett en barnbibliotekarie också. Det viktigaste framöver är att få biblioteket känt och att fler upptäcker och använder biblioteket, säger Brigitta Edeborg. ■

Guektiengieline tjielte Tvåspråkig kommun

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Åre kommun är sedan 2010 ett sydsamiskt förvaltningsområde och har sedan 2011 en samisk samordnare på halvtid.

– Mitt uppdrag är att göra lagen om nationella minoriteter känd i kommunens verksamheter, och då är biblioteken en ypperlig plats att göra detta på, säger Annica Löfgren, samisk samordnare i Åre kommun.

Många orter i Åre kommun välkomnar numera sina besökare med tvåspråkiga skyltar som anger platsens namn på både svenska och sydsamiska. Kommunens huvudbibliotek i orten Järpen har tagit ett steg till och alla skyltar och bokhyllor i biblioteksrummet har sedan några år skyltning på svenska, engelska och sydsamiska.

– Järpen är fortfarande det enda bibliotek i kommunen som har både exteriör och interiör skyltning på både svenska och sydsamiska. Men fler är på gång och Åre kommun har just tagit fram en ny grafisk profil där det

ska skyltas på både svenska och sydsamiska på alla platser där kommunen driver sin verksamhet, säger Annica Löfgren.

Litteratur

På biblioteket i Järpen finns de sydsamiska böckerna på egna hyllor. Det är ett medvetet val, den sydsamiska litteraturen ska prioriteras och enligt biblioteksplanen ska biblioteket sträva efter ett komplett utbud av medier på sydsamiska.

– Den samiska litteraturen står separat för att vi vill synliggöra och lyfta fram den, förklarar Maria Engholm-Olsson som från och med maj är bibliotekschef i Åre kommun.

– Det är ett enkelt sätt att synliggöra att det finns fler språk än svenska, tillägger Annica Löfgren.

Utgivningen av sydsamisk litteratur i Sverige är väldigt liten, men Annica Löfgren har koll och när det kommer något nytt köper hon alltid in några exemplar, både till sig själv och till biblioteket. Det är inget som ingår i hennes uppdrag, men hon är mån om att de ska finnas och hon gör det på eget initiativ. Böckerna köper hon mest på Gaaltije, ett sydsamiskt kulturcentrum i Östersund, men hon hittar också mycket i Norge när hon besöker Gielem Nastedh, ett sydsamiskt språkcentrum i Snåsa kommun som hon haft mycket samarbete med.

Självklart Annica Löfgren och Maria Engholm-Olsson är båda nöjda med samarbetet och tycker det är självklart att biblioteken i Åre kommun jobbar med den samiska kulturen eftersom det är ett samiskt område.

– I Norge är utgivningen av sydsamisk litteratur större och eftersom sydsamiska är samma språk i Norge och i Sverige, är det bara att köpa. Jag tror det är viktigt att de finns på biblioteket, att du kan hitta böcker där som stärker din identitet och där ingen ifrågasätter varför du lånar en bok på sydsamiska.

– Tack vare Annica har vi gott om barnböcker på sydsamiska. Något vi förmodligen inte hade haft utan Annica och hennes kontakter, erkänner Maria Engholm-Olsson.

Översättning

Samordnarna i de nio sydsamiska förvaltningsområdena träffas regelbundet i nätverket Praedtieh, sydsamiska för gnistor. Ett samarbete som började när lagen om nationella minoriteter skulle implementeras i kommunerna och många samordnare kände sig ensamma med språkarbetet i sin kommun. Ganska snart såg nätverket till att förvaltningskommunerna gemensamt anställde en sydsamisk översättare.

– Det var väldigt mycket som översattes de första åren. Framförallt kommunernas basinformation som sällan eller aldrig förändras, säger Annica Löfgren. Nu när det mesta av kommuninformationen finns översatt har flera kommuner sagt upp avtalet och verksamheten blir dyr för de som är kvar. Annica Löfgren hoppas nu att hitta en lösning till översättare, språkservice. Kanske genom att köpa tjänsten

av Östersunds kommun om de väljer att ha en översättare anställd till sin kommunala språktjänst.

– Det är den enskilde samiska medborgarens rätt att kunna vända sig till kommunen på sitt språk. Och det skulle ju vara illa om det blir jag som måste ställa upp, ler hon.

– Jag kan sydsamiska, men jag vågar inte använda språket offentligt. Språkspärr kallas det.

Identitet

Annica Löfgren räknar med att det är minst två generationer samer som förlorat sitt språk. Generationer som tvingades prata svenska i sameskolan, generationer som lärt sig känna skam för sitt språk och som i sin tur inte fört samiskan vidare till sina barn.

– När jag var liten hörde jag samiska på sommarloven eller när jag var på kalvmärkning eller renskiljning. För övrigt pratade jag svenska under min uppväxt, säger Annica Löfgren och tycker att hon ändå hade tur som i alla fall fått med sig en känsla för den samiska kulturen.

År 1999 skrev den svenska regeringen under minoritetsspråkskonventionen Europeiska stadgar för landsdels och minoritetsspråk. Konventionen trädde i kraft år 2000 och innebar bland annat att samiska barn i de nordligaste kommunerna i Sverige fick rätt till modersmålsundervisning på samiska. År 2010 stärks rättigheterna och tack vare den nya

lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, fick också barn som pratar sydsamiska rätt till modersmålsundervisning i skolan.

– Lagen gjorde att det blev bra. Nu har kommunen en skyldighet att ordna undervisning i samiska och i dag är intresset och viljan att prata om sin samiska identitet mycket större än det var för tio år sedan. I dag blir föräldrar inspirerade av sina barn och kommer till biblioteket, lånar en bok och sitter här och tränar på sitt språk, säger Annica Löfgren. Dessutom, tillägger hon, är det mycket annat som bidragit till en förändrad syn på den samiska kulturen och att många nu vill plocka upp sin samiska identitet.

– Filmen Sameblod och kända artister som Jon Henrik Fjellgren, Katarina Barruk och Maxida Märak är exempel på saker som gjort allt lättare.

Samisk kultur

I bibliotekets biblioteksplan står det tydligt att de tillsammans med den samiska samordnaren ska göra insatser inom samtliga områden av bibliotekets uppdrag. Mycket handlar om att öka kunskap och förståelse om den samiska kulturen genom bland annat arrangemang som föreläsningar, utställningar och teater på samiska.

– Alla bibliotek i kommunen har en fast utställning bestående av små tittskåp med sameslöjd och informationstexter om kulturen. Våra föreläsningar är både om och av samer, och teaterföreställningarna är oftast tvåspråkiga, berättar Maria Engholm-Olsson.

– De jag beställer i alla fall, ler Annica Löfgren som ändå tycker att det finns en medvetenhet kring samisk kultur på biblioteken i Åre kommun där det tvåspråkiga arbetet började när den renoverade barnhörnan på biblioteket i Åre skulle få ett sydsamiskt namn.

– De frågade en äldre man om en översättning av Barnens hörna och fick veta att det inte finns någon sydsamisk översättning för detta eftersom man inte sätter barn i en hörna. Kåtan är ju rund, förklarar hon.

– Så nu heter barnavdelningen Barnens hörna på svenska, Childrens corner på engelska och Barnens plats på sydsamiska. ■

noll27.se

Samisk litteratur växer

Det gror ett intresse för samisk litteratur. Den samiska litteraturföreningen Bágo jobbar med skriv- och läsfrämjande verksamhet på samiska. Bágo betyder ord på lulesamiska och genom ett nystartat projekt ska man nu bygga upp ett samiskt författar- och litteraturcentrum i Jokkmokk. Läs mer på noll27.se

Bollplank i arbetet

TEXT: HELÉN ANDERSSON

När biblioteken i Åre kommun skulle skriva ny biblioteksplan var det självklart för Kerstin Örbo, som då var bibliotekschef, att skriva den tillsammans med Annica Löfgren, samisk samordnare i kommunen.

– Annica har hjälpt mig att i alla fall komma en bit på vägen i förståelsen av vad det handlar om att vara en minoritet.

Samarbetet resulterade i en oerhört konkret och uppföljbar biblioteksplan där det bland annat står hur många planeringsmöten samordnare och bibliotek ska ha, hur många gemensamma arrangemang de ska ha per år, och att alla bibliotek i Åre kommun under perioden 2018-2020 ska få extern skyltning på två språk.

– För mig var det här samarbetet oerhört givande. Vi hade aldrig kommit så här pass långt i vårt arbete och vår förståelse

för den sydsamiska kulturen om vi inte samarbetat med vår samiska samordnare, säger Kerstin Örbo.

Kultursäckar

Kerstin Örbo är numera verksam som biblioteksutvecklare, regional biblioteksverksamhet Jämtland Härjedalen. Men hon fortsätter sitt samarbete med Annica Löfgren och tillsammans har de bland annat gjort sydsamiska kultursäckar till alla åtta kommuner i länet. Kultursäckarna består av en ryggsäck för barn med böcker, spel, musik etcetera, och en mindre väska för vuxna med informationsmaterial, en kokbok och en ordbok.

– Kultursäckarna ska finnas på alla bibliotek så att förskolor, skolor, föräldrar och allmänhet kan låna, säger Kerstin Örbo och försöker sätta ord på vad samarbetet med samordnaren betytt för henne och för arbetet på biblioteken i länet.

– För mig är Annica min roman. På samma sätt som vad skönlitteratur kan betyda för förståelsen av en faktabok, hade jag utan samarbetet med Annica aldrig ens börjat förstå. ■

fakta

noll27

LITE FAKTA OM FÖRVALTNINGSOMRÅDEN

Utöver grundskyddet finns särskilda rättigheter som gäller i de så kallade förvaltningsområdena för samiska, finska och meänkieli. I kommuner som ingår i förvaltningsområdet ska de nationella minoriteterna kunna använda sitt språk i kontakt med myndigheter, både muntligen och skriftligen.

Den 1 februari 2018 ingick 81 kommuner och 15 landsting/regioner i förvaltningsområdena för finska, samiska och meänkieli. Intresserade kommuner ansöker hos regeringskansliet om att få ingå i förvaltningsområdet och om det beviljas får kommunen ett statsbidrag som baseras på antalet invånare i kommunen.

Under 2018 har regeringen avsatt 123 miljoner kronor till åtgärder för nationella minoriteter. 85,5 miljoner kronor av dessa går till kommunerna och landstingen som ingår i förvaltningsområdena.

Källa: Länsstyrelsen Stockholm och minoritet.se

Ett kulturcentrum för ett bättre liv

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Sveriges enda kulturcentrum för och om romer finns i Malmö. Med en fast utställning, konserter, föreläsningar, utbildningar och ett bibliotek, erbjuder centret alla att ta del av den romska kulturen och romernas historia.

– Alla som vill lära sig mer om romer kommer hit. Unga, gamla, svenskar och romer från hela världen, säger Monica Kaldaras som arbetar på kulturcentret.

Det Romska Kulturcentret ligger ganska centralt i Malmö i en gammal ombyggd bryggerilokal. En stor varuhiss tar besökarna upp till tredje våningen där centrets väl tilltagna lokaler välkomnar med ett öppet café. Väggarna i caféet pryds av ett antal väggmålningar i form av fönster med utsikt mot romska motiv, och på de runda caféborden står romska och svenska flaggor utplacade.

De romska folkens historia i Sverige är kantad av diskriminering och förföljelse. Listan på systematiska övergrepp skulle kunna göras lång. Monica Kaldaras säger att det har blivit bättre sedan lagen om nationella minoriteter kom, men att romerna fortfarande upplever svårigheter med att få arbete och bostad och att diskriminering hör till vardagen.

– Kulturcentret har stor betydelse när det handlar om att skapa förståelse och förmedla en känsla för den romska kulturen och romernas situation i dagens samhälle. Även om vi i dag lever ett bättre liv och inte behöver bo i tält eller husvagn,

säger hon och pekar på den traditionella romska husvagnen som syns genom ett av de målade fönsterna.

Identitet

Det är Monica Kaldaras tillsammans med musikern Ivan Nikolizsson och sonen Erland Kaldaras som driver kulturcentret. Ivan Nikolizsson erbjuder bland annat musiklektioner och arrangerar konserter, Erland Kaldaras ansvarar för ungdomsverksamhet och uppsökande verksamhet, och Monica Kaldaras arbetar med information, både uppsökande och på plats och både med barn och med vuxna.

– Här på centret visar vi på olika sätt vår romska kultur och berättar hur vi har blivit behandlade, säger Monica Kaldaras och visar runt på den fasta utställningen som genom fotografier, upplädda skyltdockor, en uppbyggd boplat, smycken och en plasthäst i verklig storlek ger en bra bild av de inhemska romernas 500-åriga historia i Sverige med traditioner, kläder och ett kringfläckande liv.

– Vi vill särskilt att de romska ungdomarna ska se och förstå sin historia, se skillnaden mellan då och nu och behålla

sitt språk och sin identitet. Utan sin identitet är man ingen och vi vill att de romska ungdomarna ska få veta hur det så kallade zigenarlivet var, hur det var att leva i tält och husvagnar och hur det är att bli illa behandlad.

– Men för oss äldre är det nästan för sent. Vi har ont överallt på grund av kylan. Men inte av kylan av snö och is, utan av kylan från människor.

Jävla zigenarunge

I ett av rummen på kulturcentret finns biblioteket som innehåller nordens största samling av romsk litteratur, musik, film och tidskrifter. Här är ett stort antal romska dialekter

Berättande På Romska Kulturcentret i Malmö finns bland annat en fast utställning med både romska föremål och bilder, och på biblioteket finns nordens största samling av romsk litteratur, musik, film och tidskrifter. Monica Kaldaras har i decennier outtröttligt berättat för både vuxna och barn om romernas liv, historia och kultur. I barnboken *Jävla zigenarunge* berättar hon om sitt liv och om romernas utsatta situation.

representerade och här finns media både om och av romer, översatta böcker, vuxenböcker och barnböcker.

– Biblioteket är öppet för alla och andra bibliotek, framförallt i Skåne, hänvisar ofta till oss när någon söker romsk litteratur, säger Monica Kaldaras och berättar att det mest är ungdomar som lånar böcker.

– Det är fortfarande många av de äldre som inte kan läsa och skriva, säger hon och visar några fotoböcker som den äldre generationen ofta lånar hem.

På hyllorna syns kulturtidskriften *È Romani Glinda*, översatta barnböcker av bland annat Astrid Lindgren och Sven Nordqvist, och en hel del romaner och biografier skrivna av romer som skildrar deras familjer och historia. Förutom

Katarina Taikons många böcker finns här bland alla andra också ett antal böcker skrivna av Monika Kaldaras.

– Den här har jag skrivit, säger hon och håller upp en bok med titeln *Jävla zigenarunge*.

– Det var vad jag blev kallad när jag var liten. Det är viktigt att det finns någon som kan berätta hur det har varit och hur det är i dag. Och här på Romska Kulturcentret i Malmö finns det alltid någon som kan berätta. ■

fakta

noll27

Det romska kulturcentret i Malmö finansieras av medel från Malmö stad, Kultur Skåne samt med bidrag från Statens Kulturråd. Det romska kulturcentret i Malmö har sitt ursprung i Romska biblioteket som startade i Malmö 1997. Kulturcentret har funnits sedan 2002.

noll27.se

Bevarar sanningen genom skriftspråket

Författaren och musikern Hans Caldaras var en av de första som satte dialekten romanés på pränt.

– Med ett skriftspråk kan man uttrycka sina åsikter, tankar, drömmar och behov.

Läs om Hans Caldaras tankar om romani chib som skriftspråk på noll27.se

Främjare Ett av Finlandsinstitutets uppdrag är att främja sverigefinsk kultur i Sverige och som en del av detta arrangerar biblioteket under våren 2018 en konstutställning i samarbete med konstföreningen Suomiart. På bilden till vänster står Anna-Leena Forsberg framför en tavla målad av sverigefinska konstnären Silja Wager. På den högra bilden syns en del av bibliotekets tidskriftavdelning.

ordinator för det finska förvaltningsområdet och en professor emeritus i finsk litteraturhistoria, delar med sig av sina läsoplevelser och sammanställer listor av aktuell utgivning av finsk litteratur.

– Listan är väldigt populär och eftertraktad av andra bibliotek som ska köpa in finsk litteratur, säger Anna-Leena Forsberg som medger att de är väldigt stolta över listan och över att de tillsammans får bra koll på den finska utgivningen i alla genrer.

– Och våra låntagare tycker ju att vi har ett fantastiskt bestånd här eftersom vi har de mest aktuella böckerna som ges ut i Finland, ler hon.

Sverigefinnar

En av bibliotekets viktigaste uppgifter är att främja sverigefinsk kultur och stötta minoriteten sverigefinnar i Sverige. Det innebär bland annat att biblioteket försöker köpa in allt som skrivs på finska av sverigefinska författare. Vilket i sin tur innebär att det är mycket egenutgivning och mycket biografier, ofta skrivna av första generationen sverigefinnar som kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare på 1970-talet.

– Då var det inte så inne att vara finne i Sverige och kanske är det därför så många är intresserade av att berätta sin historia och av att ta del av den. För de här böckerna lånas en hel del, säger Anna-Leena Forsberg.

Biblioteket på Finlandsinstitutet har ungefär 7 000 besökare per år. En stor del av dessa är barnbarn till den första generationen sverigefinnar, en tredje generation som är tvåspråkig, som vill återta sin identitet och sin historia, och som söker sina rötter på bland annat biblioteket.

– Jag är själv andra generationen sverigefinne och det som präglade min generations uppväxt var att vi skulle integreras i det svenska samhället och det svenska språket så fort det bara gick. Vi växte upp med en slags skam för vårt ursprung, en skam som den tredje generationen tack och lov tycks slippa, säger Anna-Leena Forsberg och berättar om en ny generation finska invandrare som flyttar från Helsingfors för att arbeta i Stockholm.

– Dessa unga, högutbildade familjer är måna om att deras barn ska behålla finska språket så de lånar mycket barnböcker och kommer hit till våra sagostunder på finska. Nu är det inne att vara finne. Skam har förbytts mot stolthet. ■

fakta

noll27

Biblioteket på Finlandsinstitutet har tre huvudmän och finansieras av Kulturrådet, Stockholms läns landsting och Stockholms stad. Samt med ett mindre ekonomiskt stöd från Finska undervisningsministeriet.

Finlandsinstitutet drivs av stiftelsen Finlands kulturinstitut i Sverige som har till syfte att sprida kännedom om Finlands kultur- och samhällsliv i Sverige, samt att främja den sverigefinländska kulturen och en kulturell växelverkan mellan länderna.

>>PROFLEN

Han förlöste sin barndoms språk

TEXT OCH BILD: FREDRIK SVEDEMYR

Han har beskrivits som barnmorskan som förlöste meänkieli som skriftspråk. Bengt Pohjanen är författaren och litteraturvetaren som med ödmjukhetens fana är i frontlinjen för meänkielins litterära erövringar.

När vi ses på ett fik på nedre plan i gallerian Smedjan i Luleå har Bengt Pohjanen just kommit från bokmässan i Prag. Där har hans nyfikenhet skapat möten som bland annat öppnade dörren till den cell där Vaclav Havel satt fängslad. Men där fick han främst en möjlighet att prata om sin bok Faravidin maa, Faravids rike, som är översatt direkt från meänkieli till tjeckiska.

– Att tillhöra en minoritet handlar inte om platsen jag är född på, utan om språket jag talar. En direktöversättning är ett erkännande av meänkieli som språk. Det känns väldigt viktigt och roligt. Jag var med på ett seminarium och det var ett stort intresse, berättar han.

Bengt Pohjanen är uppväxt i byn Kassa vid Torne älv, alldeles intill finska gränsen. En uppväxt präglad av tre språk.

– Jag är från början meänkielispråkig. Det var det jag kunde när jag gick till skolan. Fröken kunde finska. Hon kunde förklara på finska när hon såg att vi satt och himlade med ögonen och inte förstod. Den enda i klassen som inte pratade meänkieli var tullarens son. Men det tog inte lång tid innan han lärde sig också.

Olikheter som möts

Tillfälligheternas väv formar ibland oväntade mönster. Bengts pappa var smugglare och for över gränsen med kaffe såväl som flyktingar. Att tullarens och smugglarens son möts i samma klassrum är väl också ett uttryck för det lilla samhällets logik. Och så fick Bengt också lära sig hur han skulle förhålla sig till traktens olika personligheter.

– Pappa lärde mig att om det kom någon med skärmmössa och frågade något skulle jag svara ”jag vet inte” på meänkieli, berättar han.

Olikheternas möten var också en del av barndomshemmet. Pappans släkt var ateister och moderns lestadianer. Uppväxten präglades av detta möte mellan olika livsåskådningar, men också av släktens berättartalanger. I skolan kom det senare till en brytning med meänkielins närvaro. Efter en amerikansk modell blev istället det pedagogiska upplägget att förtrycka den flerspråkighet som annars var en naturlig del av trakten.

– Det fanns en idé om att flerspråkighet hämmade lärandet och svenska blev det språk vi skulle tala i skolan. Det gick fort. Jag förstår inte hur man tänkte, berättar Bengt vidare.

Språklig kamp

Den svenska språkpolitiken formades från olika håll under Bengts tidiga skolgång. Det fanns en och annan förkämpe för värdet av att bejaka flerspråkigheten i skolan. Först i slutet av 50-talet blev det i varje fall inte förbjudet att prata meänkieli på rasterna. Faktorer som tornedalingarnas identifikation, relationen till Finland och andras strävan efter att vara en del av det svenska majoritetssamhället, hade också en inverkan på språkutvecklingen. För de av Bengts kompisar som senare flyttade till Trelleborg och andra orter runt om i landet, tonade meänkielin sakta bort.

Men för Bengt har kärleken till barndomens språk haft ett fast grepp om hans hjärta. Men det skulle dröja

FAKTA

Namn: Bengt Pohjanen

På nattduksbordet: Herodotos, Historia

Jobbar med just nu: Bearbetar intervjun från ett möte i staden Buende, med Werner Herbrechtsmeier, som var tysk kommandant i Torneå i oktober 1944. Ett av mina mest fascinerande möten.

Det här gör jag på min fritid: Odling. Potatis i hink och lite grönt. Mitt stora intresse vintertid är skidor.

Det här visste du inte om Bengt: Har varit militärpolis och mejeriarbete och tävlat på längdskidor.

ytterligare några år innan denna kärlek fick sin fulla blomning.

Efter teologistudier och prästvigning i Uppsala, doktorerade han sedan i litteraturvetenskap och skrev en avhandling om den finske modernisten Antti Hyryns författarskap. Även om

Bengt började skriva som trettonåring, var det först vid 39 års ålder han kom fram till ett av de där vägkorsen i livet.

– Jag kunde fortsätta i den akademiska världen och bli professor i Stockholm, eller så kunde jag satsa på mitt författarskap. Jag valde skrivandet och det har jag inte ångrat en dag, säger han.

Första romanen på meänkieli

Sedan dess har det blivit en rad romaner och lyrik. I sitt författarskap har han rört sig över tre språk, meänkieli, finska och svenska. Den första romanen han skrev på meänkieli var Lyykeri som kom ut 1985. Därtill har han översatt en rad böcker, bland annat den självbiografiska Smugglarkungens son.

Meänkieli låter som finska för ett otränat öra. I vissa delar av gränstrakterna på den finska sidan är det en dialekt. Som i många andra språk finns det nyanser. Vad Bengt förklarar så är det på sina håll lite som danska och svenska i förhållande till vad man kan förstå på båda sidor gränsen. I Sverige blev meänkieli ett erkänt minoritetsspråk av Sveriges riksdag så sent som 1999. Historiskt har det inte funnits något skriftspråk. De två första böckerna på meänkieli skrevs av William Snell på 40-talet och sedan av Johan Lantto tjugo år senare. Men den som har beskrivits som den skrivna meänkielins barnmorska är Bengt Pohjanen. Hans roman Lykkeri var också den första romanen på meänkieli.

– Som liten skrev jag mer på finska. Efterhand upptäckte jag att det inte var finska heller. Skillnaden i skrift är mycket större än i tal. Meänkieli har bland annat mer svensk syntax. Sedan finns det många ord som skiljer och meänkieli har flera svenska låneord, förklarar han.

Bengt har förlöst meänkielin genom sitt litterära skapande. Men han har även en musikalisk repertoar och har också skrivit den första teatern på meänkieli. Hans engagemang tar sig även

uttryck i kortfilmen Fylla moppe från 2003, om en pojke med meänkieli som modersmål och hans första mopedresa samma dag han fyller 15. För Bengt är också språkutvecklingen en resa.

– Jag har en ödmjuk inställning till språket. Det är inte jag ensam som driver det här. Jag skulle aldrig säga att just det jag har skrivit är rätt. Det kan hela tiden ändras. Ord faller bort och kanske ersätts med andra, säger han.

Kunglig medalj

Hans kärlek till meänkielin och hans arbete kring att utveckla skriftspråket har också gett honom pris. Den finska stiftelsen Kalevalasällskapet belönade honom med sitt pris för hans arbete med meänkieli som skriftspråk, samt hans insatser inom finsk kultur. Samma år fick han också ta emot H. M. Konungens medalj i 8:e storleken i högljudd band för ”betydelsefull författargärning inom flera språkområden”. Han rör sig också över språkgränserna och är inte rädd för att låta sina texter få en mer experimentell ton.

– Just nu jobbar jag med en serie som på ett enkelt sätt ska berätta om Tornedalens öden och äventyr, där jag blandar alla språken, säger Bengt.

Att kämpa för ett språk väcker också känslor. Det har inte alltigenom varit en resa kantad av utmärkelser och kungliga medaljer. Han har också fått motstå både hård kritik och hot. Föreställningar har fått ställas in på grund av bombhot och även hans familj har blivit hotad. Detta är något Bengt inte gärna vill prata om. Mellan kaffekopparna i fiket vi sitter vill han hellre lyfta ett växande intresse för minoritetsspråken i allmänhet och meänkielin i synnerhet.

– Jag skulle aldrig kunna drömma om att vi skulle komma så här långt.

Språk som växer

I februari nästa år är det 30 år sedan meänkieli blev ett erkänt minoritetsspråk. Bengt har självklart ett frande på skissbordet. Samtidigt har han också

Engagerad Bengt Pohjanen personifierar i viss grad uttrycket någon som har många strängar på sin lyra. Han har skrivit romaner, dikter, sånger, filmmanus, dramatik och libretto på sina tre språk meänkieli, svenska och finska. Han har också bland annat tillsammans med Matti Kenttä skrivit en grammatika för språket och tagit initiativet till den enda helt meänkielispråkiga tidningen Meänmaa. Genom sitt engagemang har han förlöst ett språk.

lämnat ett förslag till Nordiska rådet att de ska instifta ett litteraturpris för författare som skriver på meänkieli. Frågan ska upp till diskussion i sommar. Kampen för ett språk kretsar kring många faktorer. Det handlar om både officiella erkännande och skolpolitik, såväl som människors identifikation och känsla av tillhörighet. Inte minst är behovet av att ständigt vattna de litterära och språkliga fröna för kommande generationer en betydande faktor.

– Intresset hos den yngre generationen kanske inte alltid är så starkt. Men det finns mycket barnlitteratur på meänkieli och goda förutsättningar för språket att växa.

Här blir också Bengts kamp lite en uppgörelse med sitt förflutna. Hans dotter Lina Stolz är barnboksförfattare och har bland annat skrivit böckerna Minna och mirakelmannen och Vilma ska till dagis. Böcker som också är översatta. Men Lina växte upp med majoritetskulturen runt husknuten och fick aldrig med sig meänkielin.

– Vi pratade svenska hemma. Det kan jag ibland få höra att vi berövade henne ett språk. Vi levde ett medelklassliv och på den tiden var det viktigare att inte sticka ut.

Lite som färgblindheten, som hoppar en generation, har Bengt fått möjligheten att låta de språkliga nyanserna växa i nästa led. Här bland borden på ett café i en shoppinggalleria i Luleå fikar han ibland med sitt barnbarn.

– När Jasmine föddes och jag höll henne i famnen för första gången, sa jag mie olen sinun murfaari – jag är din morfar. Och sedan dess har vi alltid pratat meänkieli, säger Bengt Pohjanen. ■

Borås tar höjd för de finska frågorna

TEXT OCH BILD: EVELINA WESTERGREN

Med en finsktalande befolkning på över 13 500 personer, en finsk förskoleavdelning och runt 50 finska platser i äldreomsorgen, är Borås ett gott exempel på hur kommuner kan agera som förvaltningsområde. Men Borås vill göra mer än så.

Jag ska bara visa dig, för jag är jättestolt över det här...
Paula Wendell, verksamhetssamordnare för det finska förvaltningsområdet i Borås, rullar bort till datorn i sin kontorsstol. Hon klickar sig fram till en hemsida.

– Här kan du se, det första som vi gjorde var Textilmuseets hemsida. Allting, alla utställningar, precis allting som de har, det finns att läsa på två språk. Det tycker jag är himla bra.

Hon går vidare till hemsidorna för Borås stad.

– Om vi tittar på äldreomsorgen till exempel så finns ju alla sidorna översatta. Du kan alltså välja vilket språk du vill ha informationen på. Ja, jag är jättestolt över det här och det är också en del av att synliggöra minoriteten.

Det är arbetet från det finska förvaltningsområdet som har fått de tvåspråkiga hemsidorna till stånd. Ambitionen är att finskan ska finnas med naturligt i verksamheterna och inte vara något extra, ett sidospår. Politiken har varit med på tåget, och gemensamt har man jobbat för att ge minoritetsbefolkningen information på finska.

– Det är ett gediget arbete och jag vet ju att kravet inte är riktigt så hårt, men här har man gått så långt att man faktiskt vill ha spegelbilder på de viktigaste hemsidorna i alla fall.

Tvåspråkigt Många skyltar är tvåspråkiga i Borås verksamheter. Det handlar också om att synliggöra den finska minoriteten.

Lagen skyddar nationella minoriteter

Som verksamhetssamordnare för det finska förvaltningsområdet är Paula Wendell spindeln i nätet kring all den finska verksamheten. Hon informerar förvaltningar om deras ansvar, håller i samråden mellan politiker och den finska minoritetsbefolkningen, har kontakt med föreningarna, skriver verksamhetsplaner och planerar aktiviteter och driver de finska frågorna i stort och smått. Borås stad hjälper också till med myndighetskontakter på finska.

– Speciellt kommunala myndigheter, men vi har också gått så långt att vi ombesörjer den här kontakten med andra

Stolt Paula Wendell, verksamhetssamordnare för det finska förvaltningsområdet i Borås, är stolt över det arbete som kommunen åstadkommit.

myndigheter också. När någon har språkliga förbistringar så ringer de till mig och vill de ha kontakt med till exempel färdtjänsten, elbolaget, eller så kanske de vill att jag ska boka en tid åt dem i vården.

Lagen om nationella minoriteter innebär ett grundskydd för nationella minoriteter. Men de kommuner som valt att bli förvaltningsområden måste tillhandahålla ett förstärkt skydd. Det innebär bland annat att kommunerna ska erbjuda service på finska, värna språk och kultur, inte minst när det gäller barn, erbjuda förskola och äldreomsorg, informera minoriteten om deras rättigheter och samråda med minoriteten.

– Det finska språket håller på att dö ut i Sverige och hela syftet med det här är att revitalisera språket, genom att hålla det levande och försöka få fler att prata finska. Men det handlar också om att ha rätten till sitt språk.

Borås går längre än kravet

Borås har tagit ytterligare steg från det utökade skyddet. Tvåspråkiga hemsidor är en sådan sak, myndighetsservice till alla myndigheter en annan. Men också kommunala skyltar på finska och svenska, den helt finska förskoleavdelningen och de runt 50 platserna inom äldre vården med fokus på både språket och kulturen. Det finns också privata initiativ, så som filmvisning på finska på den lokala biografen.

År 2010 blev Borås ett finskt förvaltningsområde och Paula Wendell menar att den politiska enigheten är en förutsättning för att kommunen har kommit så långt.

– När man ansöker om att bli ett förvaltningsområde vet

man att man ska ta på sig ett ansvar. Fullmäktige var absolut eniga i det här. I många städer är det minoriteten som lägger fram förslaget, men hos oss var det politiken som sade att det var dags. Vi behöver aldrig tjafsas med politiken om detta, det är naturligt.

– Det enda som vi kan se är en okunskap hos vissa och då behöver man ju också utbilda politiker och beslutsfattare, så att man förstår vilket åtagande man har.

Ett steg i att utbilda, informera och upplysa, har varit de nästintill årliga resorna till Finland. Politiker, tjänstemän, förskolepersonal och andra har fått uppleva hur det går att arbeta med tvåspråkighet.

– Jag tror att de här resorna har öppnat ögonen för väldigt många som varit med. De har inte riktigt förstått vad tvåspråkighet betyder och hur lätt man kan arbeta parallellt med det om man har den tanken hela tiden. Vi har träffat riksdagspolitiker, besökt skolor, äldreboenden, förskolor, allting. När du ser med egna ögon hur man kan jobba med de här frågorna är det klart att det följer med hit.

Fortfarande finns okunskap

Men Paula Wendell menar också att det finns brister i hur många ser på nationella minoriteter jämfört med andra minoriteter. Att kunskaperna om vad en nationell minoritet är i många fall är bristfälliga hos majoritetsbefolkningen. Och om det finns en okunnighet hos majoritetsbefolkningen, innebär det också en okunnighet på tjänstemannanivå.

– Man behöver mycket mer utbildning om nationella mi-

Omsorg i Borås finns det både finsk äldreomsorg och förskola. Dessutom finns en kommunal skola med finsk profil, där barnen har möjlighet att fortsätta med utökad undervisning i finska.

noriteter och lagen. Det borde ingå i alla chefsutbildningar och för varenda nyanställd. Det ska finnas klara regler för hur vi jobbar med nationella minoriteter inom en kommun, säger hon.

– Och jag tror inte ens förvaltningskommunerna alltid förstår vilka skyldigheter man har mot de övriga nationella minoriteterna. Lagen gäller ju överallt.

I Borås är dock arbetet med de övriga minoriteterna på god väg, menar hon. En arbetsgrupp har startats och kommunen kommer att ha en nationell minoritetsdag för att uppmärksamma frågorna. För det är ingen tvekan om att de är viktiga. Rätten till sitt språk och sin kultur har långt ifrån alltid varit självklar. Paula Wendell kom själv till Sverige i slutet på 60-talet som arbetskraftsinvandrare.

– Det är därför det är så roligt att jobba med de här frågorna idag, för jag har upplevt den tiden när vi blev åsidosatta och uppfattades som andra klassens medborgare. Vårt språk var inte värt någonting. Nu är vi i alla fall på papperet lika mycket värda som majoritetsbefolkningen.

– När vi började jobba med de här frågorna var det svårt att få den finska befolkningen att tro på att kommunen verkligen menade detta, eftersom man tidigare varit så åsidosatt. Men nu märker de att det är verklighet och det tycker jag är

underbart. År 2012 blev Borås utsedd till Sveriges bästa finska förvaltningskommun av Sverigefinländarnas delegation. I år fick Borås ett hedersnämmande för att arbetet kommit så långt, berättar Paula Wendell.

– Nu vet man att i Borås kan man gå rakryggad som finne och prata finska. Det är stort. ■

noll27.se

Ensam om nationella minoriteter

I mångspråksbibliotekariens arbetsbeskrivning på Borås stadsbibliotek står det bland annat "med särskild fokus på nationella minoriteter."

– Jag har förstått att jag är ganska ensam om detta i Västra Götalandsregionen, säger Åsa-Maria Berg Levinsson.

Läs om hennes arbete på noll27.se

Om jag hade ett bibliotek

Foto: Julia Jane Persson

Raoul Wallenberg Academy agerar i Raoul Wallenbergs anda genom att stödja unga att hitta modet att göra skillnad genom bland annat utbildningar och skolprojekt. Raoul Wallenberg Academy grundades år 2001 av bland andra Raoul Wallenbergs syster Nina Lagergren. Sarah Scheller är generalsekreterare på Raoul Wallenberg Academy

En av mina hemliga önskningar som tolvåring var att ha en tvillingssyster. Jag såg framför mig hur vi skulle hitta på hyss genom att byta identitet, hur hela skolan skulle veta vilka vi var eftersom vi var så extremt lika. Drömmen kom direkt från tvillingarna Elisabeth och Jessica Wakefield från Sweet Valley High. I 32 böcker kunde vi följa tvillingarnas liv på skolan under kittlande titlar som "Svindlande kärlek", "Den förfärliga hemligheten" och "Farväl för alltid". Under mina tidiga tonår ägnades sommarlov åt att sträckläsa dessa dramatiska skildringar av tvillingarnas vardag.

Jag gick med spänning till biblioteket för att lyckas hitta de titlar som jag missat i ordningen för att fortsätta hålla mig kvar i denna värld som var så olik min egen. Böckerna gav mig tillgång till en helt ny värld, men kanske viktigast av allt, den gav mig nycklarna och nyfikenheten till litteraturens värld.

De flesta av oss kan nog känna igen tonårens frustration över sin egen brist på makt och inflytande. Den stora längtan efter världen och nya upplevelser. Läsningen blev för mig en fristad där vad som helst kunde hända. Tänk så många ungdomar som behöver denna fristad för att känna trygghet, gemenskap och lugn. I en turbulent värld som är långt ifrån jämlik och rättvis blir våra inkluderande platser allt viktigare. Ett sådant ställe är mitt bibliotek. Här välkomnas både unga och äldre för att mötas i helt andra världar.

I mitt bibliotek möts vi på lika villkor, här gäller andra spelregler än i världen utanför. Vi får uppleva den fantastiska känslan att i strumplästen gå runt och känna på bokryggarna

och tyst viska något till en vän. Vi upplever också känslan av en inspirerande föreläsning, ett fängslande samtal med människor du annars inte möter.

Mitt bibliotek är närområdets samlingspunkt. En frizon från stress, stadens buller, en otrugg hemmiljö och ensamhet. Här råder lugn, tystnad och en gemenskap kring läsning. Jag kan inte tänka mig någon bättre empatiträning än att få blicka in i världar som är olik min egen. Min en gång inrutade tonårsvardag med skola, träning och fika med kompisar blev så mycket rikare tack vare alla dessa böcker som bara väntade på mig i biblioteket.

Som ung lärde jag mig inte bara om hur tvillingarnas liv på Sweet Valley High fortlöpte, utan det startade en dominoeffekt av att lära sig mer. Jag fick följa den unga Hennings liv i slutet på 1800-talet i Mina drömmars stad, jag fick läsa den judiska flickan Anne Franks dagbok medan hon var gömd med sin familj under den nazistiska ockupationen av Nederländerna och jag fick följa de österrikiska krigsbarnen Nelli och Steffi som kommer till Sverige under andra världskriget.

Alla dessa berättelser lärde mig en viktig läxa om att vara människa. En inblick i livets orättvisor, om flykt, om klasskillnader och rasism. Tunga ämnen som kan vara svåra att prata om och verkligen leva sig in i.

Empati är en av grundstenarna till att vara människa och första steget till att kunna agera för medmänsklighet. Mitt bibliotek skulle bidra till att empati är lika viktigt som matematik i skolan.

SARAH SCHELLER

PORTO
BETALT

AVS: KULTUR I VÄST 405 44 GÖTEBORG

**Du missar väl
inte noll27 på webben!**

– Där finns fler artiklar
och samtliga nummer av noll27.
Trevlig sommar!

Pssst...
Du är välkommen
att höra av dig till redaktionen
med tips, idéer och tankar:
redaktionen@noll27.se

Foto: photospin.com